

הלכות תשובה פרק ב

ב א אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו, ופרש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולו כח. כיצד? הרי שבא על אשה בעברה, ולאחר זמן נתיחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו, ובמדינה שעבר בה, ופרש ולא עבר-- זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר "וזכר את בוראיו בימי בחרותיו" (קוהלת יב, א).

ב ב ואם לא שב אלא בימי זקנותו, ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה-- אף על פי שאינה תשובה מעלה, מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפלו עבר כל ימיו, ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו-- כל עונותיו נמחלין: שנאמר "עד אשר לא תחשף השמש" (קוהלת יב, ב), שהוא יום המיתה-- מכלל שאם זכר בוראו ושב קדם שימות, נסלח לו.

ב ג ומה היא התשובה? הוא שיעזב החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשה עוד, שנאמר "יעזב רשע דרכו" (ישעיהו נה, ז). וכן יתנחם על שעבר, שנאמר "כי אחרי שובי, נחמתי" (ירמיהו לא, יח); ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידיו" (הושע יד, ד). וצריך להתודות בשפתיו, ולומר ענינות אלו שגמר בלבו.

ב ד כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ; וכן הוא אומר "ומודה ועוזב, ירחם" (משלי כח, ג). וצריך לפרט את החטא שנאמר "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב" (שמות לב, א).

ב ה מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה', בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו. ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותו המעשים; ומשנה מעשיו כלן לטובה ולדרך ישרה. וגולה ממקומו-- שגלות מכפרת עון, מפני שגורמת לו להכניע ולהיות ענו ושפל רוח.

ב ו ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם, ומגלה עברות שבינו לבין חברו לאחרים, ואומר להם אמנם חטאתי לפלוגי ועשיתי לו כך וכך, והריני היום שוב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע, אלא מכסה פשעיו-- אין תשובתו גמורה, שנאמר "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח, ג).

ב ז במה דברים אמורים? בעברות שבין אדם לחברו. אבל בעברות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו, ועזות פנים היא לו אם גלם: אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו, ומתודה עליהם לפני רבים, סתם. וטובה היא לו שלא נתגלה עונו, שנאמר "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים לב, א).

ב ח אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא

יפה ביותר, ומתקבלת היא מיד, שנאמר "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיהו נה, ו). במה דברים אמורים? ביחוד; אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצוּעֵקוּן בלב שלם הם נענין, שנאמר "פה' אלהינו, בכל קראנו אליו" (דברים ד, ז).

ב ט יום הכפורים--הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל; לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתנדות, ביום הכפורים. ומצות ודוי יום הכפורים שיתחיל מערב היום קדם שיאכל, שמה יחנק בסעודה קדם שיתודה. ואף על פי שהתודה קדם שיאכל, חוזר ומתודה בליל יום הכפורים ערבית; וחוזר ומתודה בשחרית, ובמוסף, ובמנחה, ובנעילה. והיכן מתודה? יחיד, אחר תפלתו; ושליח צבור, באמצע תפלתו בברכה רביעית.

ב י הודוי שנהגו בו כל ישראל "אבל אנחנו חטאנו...". והוא עקר הודוי. עברות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה--חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר, אף על פי שהוא עומד בתשובתו: שנאמר "כי פשעי, אני אדע וחסאתי נגדי תמיד" (תהילים נא, ה).

ב יא אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא עברות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עברות שבין אדם לחברו, כגון החובל חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן--אינו נמחל לו לעולם, עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו, וירצהו.

ב יב אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחל לו; אפלו לא הקניט את חברו אלא בדברים, צריך לפיטו ולפגע בו עד שימחל לו.

ב יג לא רצה חברו למחל לו--מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו, ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו; וזה שלא מחל, הוא החוטא. ואם היה רבו--הולך ובא אפלו אלה פעמים, עד שימחל לו.

ב יד אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחל, מוחל בלב שלם ובנפש חפצה; ואפלו הצר לו וחטא לו הרבה, לא יקם ולא יטר. וזהו הוא דרכם של זרע ישראל, ולבם הנכון. אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן, אלא "ועברתן שמרה נצח" (עמוס א, יא); וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו, "והגבעונים לא מבני ישראל המה" (שמואל ב כא, ב).

ב טו החוטא לחברו, ומת חברו קדם שיבקש מחילה--מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו, ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלקי ישראל ולפלוגי זה שכך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון, יחזירו לוירשם; לא היה יודע לו יורשין--יניחנו בבית דין ויתודה.